

YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: NESİLLER ARASI YOKSULLUK DÖNGÜSÜNÜ KIRMAK İÇİN YAKLAŞIMLAR

Davuthan GÜNAYDIN¹

ÖZET

Çocukluk dönemi bireylerin fiziksel ve zihinsel gelişiminin şekillendiği dönemdir. Fakat erken çocukluk döneminde yoksulluk deneyimini yaşayan çocuklar beslenme ve eğitim gibi konularda sorunlar yaşamaktadır. Bu durum yetişkin birey olduklarında yoksulluktan kurtulmalarını engellemektedir. Bu nedenle nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmak için çocukluk döneminde desteklenmeleri gerekmektedir. Ancak yalnızca yoksul çocukların desteklenmesi yeterli değildir. Yoksulluk döngüsünü kırmak için bütüncül bir yaklaşımla ebeveynlerin ve çocukların ihtiyaçlarına birlikte odaklanmak gerekmektedir. Bu kapsamda yetişkinlerin hem ebeveyn hem de çalışanlar olarak desteklenmesi fikri ön plana çıkmaktadır. Bu sayede ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi ve yoksulluktan kurtulmalarına yetecek mesleki becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. İki nesil yaklaşımı ya da üç nesil yaklaşımı olarak adlandırılan bu uygulamalar nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmak için başarılı uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada öncelikli olarak yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Yoksulluğun çocukların sağlık, eğitim ve sosyal yaşamları üzerindeki etkileri ortaya konmaktadır. Daha sonra yoksulluk döngüsü ve bu döngüyü kırmak için uygulanan yaklaşımlar incelenecektir

Anahtar Kelimeler: Çocuk Yoksulluğu, Yoksulluk Döngüsü, İki Nesil Yaklaşımı, Üç Nesil Yaklaşımı

THE EFFECTS of POVERTY on CHILDREN: APPROACHES to BREAK the INTER- GENERATION CYCLE of POVERTY

ABSTRACT

Childhood is the period when the physical and mental development of individuals is shaped. However, children who experience poverty in early childhood experience problems in issues such as nutrition and education. This situation prevents them from getting out of poverty when they become adults.

¹ Davuthan Günaydın, Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, dgunaydin@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4573-860X.

Therefore, they need to be supported in childhood to break the intergenerational cycle of poverty. However, it is not enough to support poor children alone. To break the cycle of poverty, with a holistic approach should focus on the needs of parents and children together. In this context, the idea of supporting adults as both parents and employees comes to the fore. In this way, it is aimed to develop parenting skills and gain professional skills enough to get out of poverty. These practices, called the two-generation approach or three-generation approach, are considered successful practices to break the intergenerational cycle of poverty. In this study primarily examines the impact of poverty on children. The effects of poverty on children's health, education and social life are will be evaluated. Then the poverty cycle and the approaches applied to break this cycle will be examined.

Keywords: *Child Poverty, Poverty Cycle, Two Generation Approach, Three Generation Approach*

1. GİRİŞ

Yoksulluk neden olduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri ile yalnızca bireyleri değil toplumsal yaşamı da etkilemektedir. Bu nedenle sosyal politika yazınında en çok tartışılan sorun alanlarından biridir. Araştırmalar, yoksulluğun; bilişsel işlevsellik testlerinde daha düşük puanlar, daha düşük okul başarı seviyeleri, depresyon, sosyal geri çekilme, düşük benlik saygısı ve davranış sorunları gibi sosyo-duygusal sorunların daha yüksek yaygınlığı ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Hoek, 2005:6; Hair vd., 2015: 827). Diğer yandan bütün çalışmaların ortak noktası yoksulluğun onur kırıcı, utanç verici, toplumsal birliği sağlamaya engel bir durum olmakla birlikte, çocuklar üzerindeki etkisinin daha belirgin olduğu yönündedir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini araştıran pek çok çalışma, yoksulluk içinde büyümenin çocuklar için fiziksel ve ruhsal sağlık ile öğrenme becerileri, davranış ve duygusal açıdan pek çok olumsuz sonuçları olduğunu göstermektedir (Conley ve Li, 1997; Hatun, 2002; Hatun vd., 2003; Lawrence vd., 2007). Diğer yandan çocukların fırsat, seçim ve algılarını etkileyerek yaşamlarının her alanında etkili olabilmekte, yetişkin birey olduklarında işsiz kalma, düşük ücretli ve düşük vasıflı işlerde çalışma olasılıkları artmaktadır (Cheng vd., 2016: 1). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çocuk nüfus oranının fazla olması, çocukların savunmasız olması, ulusal refah ve kalkınmanın çocukların başarısına bağlı olduğu düşüncesi ve uzun dönemli kalıcı etkileri nedeniyle çocuk yoksulluğu genel yoksulluktan farklı değerlendirilmekte ve çözüm üretilmeye çalışılmaktadır (Harpham vd., 2005: 27).

Aile gelirinin çocuk sağlığı ve gelişiminin temel belirleyicisi olduğuna dair pek çok araştırma mevcuttur (UNICEF, 2012; Chaudry ve

Wimer, 2016; Anasuri, 2017; OECD, 2018). Erken çocukluk dönemi ile birlikte çocukların fiziksel ve bilişsel becerilerini belirleyen gelişimsel süreç başlamaktadır. Yoksul aile bireyleri olmaları nedeniyle bu dönemde iyi bir başlangıç yapamayan çocukların yaşamlarının sonraki dönemlerinde dezavantajlı duruma düşme olasılıkları artmaktadır. Özellikle sağlıklı beslenme olanaklarından yoksun olmak, çocukların eğitim ve mesleki başarılarını düşürmekte, toplumsal aidiyet duygusunu zayıflatmakta ve yoksul ebeveynler olmalarına neden olmaktadır (Ridge, 2011: 81; Ben-Davies, vd., 2013: 6; Husz, 2018: 233). Yoksulluk döngüsü olarak da adlandırılan bu durum, yoksul hanelerde yetişen çocukların yetişkin birey olduklarında kendilerinin de yoksul ebeveyn olmalarına işaret etmektedir. Yoksul aile çocuklarının düşük akademik başarılarının bir sonucu olarak düşük vasıflı düşük ücretli işlerde çalışma olasılıkları artmaktadır. Maruz kalınan yoksulluk süresi yoksulluktan kurtulma ve yoksulluk döngüsünü oluşturmaya katkı yapmaktadır.

Yoksulluk döngüsünü kırmak, toplumsal refah ve huzurun sağlanması için önem arz etmektedir. Bu kapsamda yoksul aile çocuklarının gelecekte yoksul ebeveynler olmasını engelleyen politikalara ihtiyaç vardır. İki nesil yaklaşımı ve üç nesil yaklaşımı politikaları ile nesiller arası yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi iddia edilmektedir. İki nesil yaklaşımı; ebeveynlerin ve çocukların birlikte ele alındığı ve bu kapsamda her iki neslin de yoksulluktan kurtulmasının hedeflendiği politikaları içermektedir. Ebeveynlerin okul ve çalışma yaşamlarının desteklenmesinin, çocukların başarıları üzerinde belirleyici olduğu kabul edilmektedir (The Annie E. Casey Foundation, 2014; Schmit, Matthews ve Golden, 2014; Cheng vd., 2016; NCSL, 2018). Hem ebeveynlerin hem de çocukların beşeri sermayelerinin geliştirilmesi yoluyla nesiller arası yoksulluk döngüsünün kırılması hedeflenmektedir. Üç nesil yaklaşımı ise bütüncül bir yaklaşımla sadece yüksek riskli aileleri değil tüm çocukları, ergenleri ve aileleri kapsamaktadır. Bu kapsamda çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemi içerisinde eğitim, istihdam ve ebeveynlik becerilerini kapsayan desteklerin sunulması hedeflenmektedir (Cheng vd, 2016:5).

2. YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. Sağlık

Yoksulluk sağlığın en önemli sosyal belirleyicilerinden biridir. Yetişkin bireylerin sağlık koşullarını da etkilemekle birlikte yoksulluk, özellikle çocukların ruhsal ve fiziksel iyilik halleri üzerinde olumsuz

etkiler yaratmaktadır. Bu etkilerin pek çoğu yetişkin bireyler olduğunda da devam edebilmektedir. Çocukların sağlıklı gelişimi için pek çok faktörün etkili olduğu bilinmekle birlikte aile gelirinin önemli bir belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Özellikle ilk altı yaş içerisinde yaşanan aile yoksulluğu, çocukların gelişiminde eşitsizlikler ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Gupta vd.,2007: 667). Gerçekte bireylerin sağlık durumları bütün yaşamları boyunca şekillenmesine rağmen, çocukluk yılları fiziksel ve ruhsal gelişim için en önemli dönemdir. Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk deneyiminin şiddeti ve süresine bağlı olarak farklı şekillerde etkilemekle birlikte, çocukların yetişkin birey olduklarında fiziksel sorunlar, depresyon, erken ölüm ve ruhsal sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir (Graham ve Power, 2004: 11; Gupta vd., 2007: 671; Crowley ve Vulliamy, 2007: 19). Diğer yandan bu durum yoksul olmayan akranlarından farklı olarak, hayata kötü bir başlangıç yapmaları ve yaşamları boyunca sağlık ve gelişimsel bozukluklarla yaşamları riskini arttırmaktadır (AAP Council on Community Pediatrics, 2016:1).

Yoksul ailelerde hamilelik süreci ile başlayan yetersiz beslenme sorunu, bebeğin fizyolojisinde ve metabolizmasında kalıcı değişikliklere sebep olabilmekte, düşük doğum ağırlığı, bebek ölümleri, bodurluk, aşırı zayıflık ve kronik hastalıklar gibi sağlığını etkileyecek rahatsızlıklara yol açabilmektedir (Graham ve Power, 2004: 15; Gupta vd., 2007: 670; Ben-Davies vd., 2013: 6; AAP Council on Community Pediatrics, 2016: 1). UNICEF (2020)' e göre 5 yaşın altındaki çocuk ölümlerinin yaklaşık yarısı yetersiz beslenmeden kaynaklanmaktadır. 2019 yılında 144 milyon çocuk bodur, 47 milyon çocuk da aşırı zayıflıkla karşı karşıyadır. Dünya nüfusun en yoksul yüzde yirmisi en zengin yüzde yirmilik dilime göre iki kat daha fazla bodurluk riski taşımaktadır. Yetersiz beslenme aynı zamanda çocukların enfeksiyondan ölme riskini de arttırmaktadır. Sağlıklı büyümek için bebek ve annelerin iyi beslenmeye, dinlenmeye, yeterli doğum öncesi bakıma ve temiz bir ortama ihtiyacı vardır. Bu koşulların sağlanamaması düşük doğum ağırlığına neden olabilmektedir. Düşük doğum ağırlığı ise bodurluk, düşük IQ, obezite ve diyabet gibi yetişkinlik döneminde kronik rahatsızlıklara neden olabilmektedir (UNICEF, 2019). Bu noktada bodurluk ve aşırı zayıflığın yanında ekonomik olarak dezavantajlı koşullarda büyümek fazla kilolu veya obez olma riski ile de ilişkilendirilmektedir (Gupta vd., 2007). Dünya çapında beş yaş altı 38,3 milyon fazla kilolu çocuk bulunmaktadır (UNICEF, 2020). Okula başladıklarında fazla kilolu veya obez olan çocukların okul yıllarında ve yetişkinliğe kadar fazla kilolu veya obez kalmaları, astım,

tip 2 diyabet, hipertansiyon ve kalp hastalığı gibi sağlık sorunları yaşamaları daha olasıdır (Gupta vd., 2007: 670).

Yoksulluk, çocukların fiziksel sağlık durumları kadar ruhsal sağlık düzeyleri üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Yoksul aile çocuklarındaki ruh sağlığı sorunları daha zayıf sosyal ilişkiler, daha düşük akademik başarı ve azalan fiziksel işlevsizlik ile sonuçlanabilmektedir (Gupta vd., 2007: 670; Thomas ve Boyle, 2020;). Özellikle yoksul gençlerin akrabalarına kıyasla akıl sağlığı sorunları yaşama olasılığı daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir. İntihara teşebbüs, majör depresif bozukluk, anksiyete, ölüm düşüncesi ve stres daha yaygındır (Alaimo vd., 2002:719; Reynolds, 2005: 22; Gupta vd., 2007:670). Bu durum aynı zamanda okul konsantrasyonlarını, öğrenmelerini ve iletişim kurmalarını zorlaştırabilmektedir (Abdinasir, 2019: 16).

Yoksul aile çocuklarının yaşamak zorunda kaldığı sağlıksız ve kötü barınma koşulları çocukların sağlık durumlarını etkileyen bir başka faktördür. Kötü barınma koşulları çocukların ruhsal ve fiziksel iyilik halleri üzerinde pek çok olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Harker, 2007; Rice, 2006: 21; Ayre, 2016: 6 Lyndon, 2019: 602). Kötü barınma koşullarında ve kalabalık evlerde yaşayan çocukların sağlıksız olma olasılığı diğer çocuklara nazaran fazladır. Ayrıca uzun vadeli bir hastalık ve sakatlık geçirme olasılığı %25, menenjit geçirme olasılığı 10 kat, solunum problemleri yaşama olasılığı 3 kat fazladır. Nemli, küflü evlerde yaşayan çocuklar, kuru evlerde yaşayan çocuklara göre öksürük ve hırıltılı solunum, astım ve diğer solunum rahatsızlıklarına yakalanma olasılığı bir buçuk ila üç kat daha fazladır (Shelter, 2006: 13).

Yoksul çocukların sağlık hizmetlerine erişiminde de sorunlar yaşanmaktadır. Unicef'e göre özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık tesislerinin uzak ve ulaşamayacak kadar pahalı olması ya da yeterli tıbbi malzeme ve personel olmaması nedeniyle milyonlarca çocuk sağlık hizmetlerine erişememektedir. Bu durum yoksul çocukların hastalıklara ve çevresel tehlikelere karşı daha savunmasız olmalarına neden olmakta, okula devam durumunu etkilemektedir (<https://www.unicef.org/health/strengthening-health-systems>). Diğer yandan Hollanda gibi gelişmiş refah devletlerinde bile yoksulların sağlık merkezlerine erişimlerinde sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Ulusal sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı bulunan 65 aileden 15'inin parasızlık nedeniyle çocuklarının tıbbi bakım hizmetlerine erişiminin sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katkı payı ya da ek sigorta

gerektiren hizmetlere ise erişimlerinin olmadığı tespit edilmiştir. (Hoek, 2005: 26).

2.2. Eğitim

Okul hayatı ve eğitim çocukların geleceğinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. İyi ve kaliteli bir eğitim, gelecekte daha iyi bir yaşamın anahtarı niteliğindedir. Okul yıllarında edinilen beceriler çocukların daha sonraki yaşamlarında nitelikli bir istihdam da dahil olmak üzere pek çok konuda avantaj sahibi olmasına neden olabilmektedir. Diğer yandan yoksulluk döngüsünü kırmak ve cinsiyet eşitliği sağlamanın da en etkin yolu eğitimidir. Ancak yoksul ailelerin çocukları kaliteli bir eğitime erişimde sorunlar yaşamaktadır. Unicef'e göre en yoksul %20'lik dilimdeki hanelerdeki çocukların en zengin %20'lik dilimdeki hanelerin çocuklarına nazaran okula gitmeme olasılığı 3 kat daha fazladır (<https://www.unicef.org/education>). Pek çok araştırma da yoksulluk ve düşük eğitim başarısı arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir (West, 2007; Rice, 2006). Bu durum; yoksulluk içerisinde büyümenin neden olduğu gelişimsel ve bilişsel zorluklar, kaliteli okul öncesi eğitime erişim ve dezavantajlı bölgelerdeki okul kalitesindeki sorunların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. (Save the Children, 2014: 16; Griggs ve Walker, 2008: 13). Özellikle okul öncesi eğitime erişim sorunları çocukların daha sonraki akademik başarıları üzerinde olumsuz etkilere sebep olabilmektedir (Prentice, 2007: 69 ; Lyndon, 2019: 602) .

Eğitim başarısını belirleyen önemli etkenlerden biri de beslenmedir. Yetersiz beslenmenin neden olduğu fiziksel ve bilişsel gelişim bozuklukları çocukların okula katılım ve okul başarısı üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Yeterli beslenemeyen ve okulda da aç bir şekilde ders dinlemek zorunda kalan çocukların akademik başarısında önemli düşüşler saptanmıştır (Belot ve James, 2009; Acham vd., 2012 ; Wilder Research, 2014). Özellikle A vitamini, demir ve iyot eksikliği öğrenme ve fiziksel kapasitelerini azaltmaktadır (FAO, 2015: 4). Diğer yandan bodurluk gibi yetersiz beslenme kaynaklı fiziksel gelişim sorunları, ailelerin okula kayıt kararını etkilerken aynı zamanda çocukların okulda ayrımcı ve damgalayıcı davranışlara maruz kalmaları nedeniyle okul devamını olumsuz etkileyebilmektedir (UNESCO, 2006: 11). Düşük gelirli ailelerin çocukları öğrenme ve örgün eğitime daha az hazırlıklı olma eğiliminde olması bilişsel ve psiko-sosyal gelişimlerini etkileyebilmektedir (Gupt vd., 2007: 270). Özellikle 3 ila 8 gibi erken yaşlarda yoksulluğun bilişsel gelişim üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada yoksulluk eşliğinin yarısından

daha az gelire sahip ailelerin çocuklarının yoksulluk eşliğinin 1,5 ila 2 katı arasında gelire sahip ailelerin çocuklarına göre IQ testlerinin 6 ila 13 puan arasında daha düşük olduğu, yoksulluk gelirinin hemen altında olan aile çocuklarının bile daha az fark olsa bile yüksek gelirli aile çocuklarından daha kötü performans gösterdiği tespit edilmiştir (Brooks-Gunn ve Duncan, 1997: 61). Başka bir araştırmada ise yoksul aile çocuklarının beyninin birçok kritik bölgesinin atipik yapısal gelişim sergilediği görülmüştür. Bu çocuklar yapılan testlerde %15 ila %20 arasında daha düşük puan almışlardır (Hair vd., 2015: 827). Dahası 5-11 yaş arası yoksul aile çocukları arasında yapılan bir nitel araştırmada zengin çocukların okulda daha başarılı olacağı fikri ön plana çıkmıştır. Yoksul çocuklar eğer zengin olsalar, öğretmenlerin onlara farklı davranacağını ve daha iyi eğitim alacaklarını düşünmektedirler (Horgan, 2009: 373).

Yoksul çocuklar arasında eğitimini tamamlamadan okulu terk etme oranı da yüksektir. (Griggs ve Walker, 2008; Günaydın, 2018; Narayan vd.,2000). Çocukluk döneminin yarısını bile yoksulluk içinde geçiren çocukların durumu hiç yoksul olmayan çocuklara göre daha kötüdür. Yaşamlarının hiçbir döneminde yoksulluk yaşamayan çocukların % 93'ü her zaman liseyi bitirirken, sürekli yoksulluk yaşamayanlarda bu oran %83, sürekli yoksulluk yaşayanlarda %64 olarak tespit edilmiştir (Ratcliffe, 2015: 9). Ayrıca yoksul aile çocuklarının mesleki beceri kazanma olasılığı yüksek gelirli hane çocuklarına göre 6 kat daha düşüktür (Griggs ve Walker, 2008: 4). Yapılan bir araştırmaya göre aile gelirinde yaşanan %10'luk artış, tamamlanan okul yılı sayısında %0,2 ila %2 arasında bir artışa neden olmaktadır (Brooks-Gunn ve Duncan, 1997: 62). Yoksul çocukların okul başarısı ve devamı üzerinde etkili olan bir başka unsur sosyal dışlanma ve damgalanmadır. Yoksul çocuklar onlar için en önemli sosyal ortam olan okullarda akranları ile aynı olanaklara sahip olamamaktan dolayı damgalanma ve sosyal dışlanma duygusu ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle okul dışı etkinliklere katılamama, akranları gibi kıyafetler giyememe, ücretsiz eğitim sağlansa bile okul gezileri ve aktivitelere katılamama, okul için gerekli araç- gereç ve okul kıyafetlerinin uygun olmaması gibi durumlar çocukların fakir olarak damgalanmalarına ve dışlanmalarına neden olabilmektedir (Crowley ve Vulliamy, 2007: 17; Wolde, 2017: 20). Bu durum çocukların devam ve okul başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. ABD yapılan bir araştırmada siyahi, Latin ve Kızılderili kökenli öğrencilerin yüksekokullardan ayrılma oranının beyaz öğrencilere göre daha yüksek, bir lisans derecesi elde etme oranlarının ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Major ve O'Brien, 2005: 408).

Çocukların okul başarısını belirleyen bir başka unsur da yaşanan konuttur. Sağlıksız bir konut, çocukların eğitim ve okul hayatı ile birlikte gelecek beklentileri üzerinde de olumsuz etki yapabilmektedir. Okuldan zevk alma ve başarı oranları diğer çocuklara göre daha düşük olabilmektedir. Bu çocukların 16 yaşına kadar okulu bırakma olasılıkları daha yüksektir (Rice, 2006: 11). Yoksul hanelerde büyüyen çocuklar, ebeveynlerinin onları entelektüel olarak teşvik edici bir ortam sağlayamamaları, eğitici oyuncaklar ve kitaplar alamamaları nedeniyle akranlarına nazaran daha dezavantajlı konumdadırlar.

2.3. Sosyal Etkiler

Çocukluk dönemi öz saygının ve sosyal kimliğin oluşması için en önemli dönemdir. Çocuklar ve gençler iyi arkadaşlıklar kurmayı, sürdürmeyi ve arzu ettikleri sosyal grupların bir parçası olmayı önemsemektedirler. Ancak yoksul çocuklar akranları gibi çocukluğun sosyal dünyasına dahil olmaya çalışırken ekonomik kısıtlamaların getirdiği zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Araştırmalar yoksulluğun çocukların arkadaşlık ve sosyal ilişkilerine olumsuz yönde etki ettiğini onlarda kaygı, mutsuzluk ve güvencesizlik duygusu yarattığını göstermektedir (Ridge, 2009; Bradsha, 2013; Haanpää, 2019). Arkadaşlık vasıtasıyla sosyal ağın gelişimi, çocukların sosyal sermayelerinin gelişiminde de önemli bir role sahiptir. Çocuklar için arkadaşlıklar daha geniş sosyal ağ oluşturabilmelerinin giriş noktasıdır (Ridge, 2009: 7). Ancak aile yoksulluğu çocukları sosyal ağlara erişimini, onların özerklik kapasitesini ve daha geniş sosyal ilişkiler geliştirmesini güçleştirebilmektedir. Başka bir ifade ile çocukların toplumsal, ekonomik ve sosyal bütünleşmesini etkileyebilmektedir (Ridge ve Millar, 2000: 174). Bu durum yoksul çocukların enformel ilişkilere dayalı ağlar kurmasında, sosyal sermayelerini geliştirmelerinde ve sürdürmelerinde zorluklar yaşamalarına neden olmakta, onları sosyal dışlanmaya karşı savunmasız bırakabilmektedir (Ridge ve Millar, 2000: 160; Ridge, 2003: 8). Araştırmalar yoksul çocukların yoksullukla bağlantılı olarak sosyal katılımında arkadaşlarından farklı olduklarını erken yaşlardan itibaren fark etmeye başladıklarını göstermektedir (Attree, 2006: 59; Hooper vd., 2007: 29; Mott vd., 2018: 212).

Yoksul çocukların karşı karşıya kaldıkları risklerden biri de suçla karşılaşma olasılıklarıdır. Yoksulluk ve suç arasında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır (Harrell vd., 2014; Dong vd., 2020). Yoksul çocuklar ve gençlerin akranları gibi sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılmakta sorunlar yaşamaları, akran baskısı ve karşılaştıkları sorunlar nedeniyle uyuşturucu kullanımı ve suçla yönelimleri daha fazla olabilmektedir

(Shaw vd., 2007). Özellikle arkadaş edinme konusunda yaşadıkları sıkıntılar kendilerini değersiz hissetmelerine ve depresyona girmelerine neden olabilmektedir. Bu durumda uyuşturucuyu yaşamlarındaki boşluğu dolduran bir unsur olarak görebilmektedirler (Crowley ve Vulliamy, 2007: 21). Diğer yandan yaşanan bölge ve ev de çocukları sosyal yaşantılarını etkileyebilmektedir. Genel olarak yoksul bireylerin yaşadığı bölgeler ve mahalleler kötü bir üne sahiptir ve diğerleri tarafından damgalanmıştır. Ayrıca bu bölgelerdeki evlerin gelişmiş bölgelere karşı daha kötü koşullar içerdiği de bilinmektedir. Araştırmalar, yaşanan evin kötü fiziki koşullara sahip olması, küçük ve aşırı kalabalık olması, çocukların arkadaşları ile oynamalarını, ders çalışmalarını ve hatta uyumalarını bile etkilediğini göstermektedir (Mustafa, 2004: 9; Ridge, 2011: 77). Diğer yandan yoksul bölgelerde yetersiz ve kalitesiz halka açık oyun alanları, yoksul çocukların ve gençlerin boş zamanlarını organize edilmiş formal faaliyetler yerine daha çok sokakta, kullanılmayan arazi ve metruk binalarda geçirmek zorunda kalması kötü alışkanlıklar edinmek için etkili olmaktadır (Wager vd., 2010: 403; Sarti, Schalkers , ve Dedding, 2015: 358).

Yoksul çocukların sosyal durumlarını etkileyen bir başka unsur da düşük özgüven ve benlik saygısıdır. Yoksulluk, düşük özgüven ve benlik saygısına sahip olma olasılığını arttırmaktadır. Yoksul çocuklar arasında dışarıda bırakılma veya ötekileştirilme korkusu yaygındır. Akranlarına uyum sağlama ve katılmaya çalışan çocuklar duygusal olarak zarar görebilmektedirler. Aşağılanma, üzülmeye ve utanma gibi duygularını gizlemeye çalışmaktadırlar. Bu durum arkadaşlık ve sosyal katılımları ile ilgili kaygı, mutsuzluk, depresyon ve sosyal güvensizlik duyguları yaşamalarına neden olabilmektedir (Ridge, 2011, ss. 75-76; Crowley ve Vulliamy, 2007: 25). Uzun dönemli araştırmalar çocukluk çağı yoksulluğu ile yetişkinlerin yaşamlarından memnun olmama oranı arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda çocuk, yoksulluğu ne kadar uzun süre yaşarsa duygusal ve davranışsal problemler ile (Cooper ve Stewart, 2013; Griggs ve Walker, 2008) saldırganlık ve kavga gibi dışsallaştırma ya da kaygı, geri çekilme ve depresyon gibi içselleştirme çabası içine girme olasılığı artmaktadır (Brooks-Gunn ve Duncan, 1997 ; Hooper, Gorin, Cabral, ve Dyson, 2007).

Diğer yandan yoksul çocukların yeterli gıdaya ulaşamaması onların psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Gıda güvenliği olarak da tanımlanan bu durum, çocukların yalnızca fiziksel sağlık durumları için değil, ruh sağlıkları ve sosyal yaşamları için de

temel faktör olarak kabul edilmektedir (Wills, 2018: 169). Özellikle çocukluk döneminde gıda güvenliğinin sağlanamaması gençler arasında ankisiyete ve davranış bozukluğu sorunlarının artmasına neden olmaktadır (Slopen, vd., 2010; McLaughlin vd., 2012).

2.3.1. Sosyal Dışlanma

Yoksul çocukların yaşadığı sosyal sorunların başında sosyal dışlanma gelmektedir. Erken yaşlardan itibaren kendilerini “diğerlerinden” farklı görmeye başlayan yoksul aile çocukları, aynı zamanda sosyal dışlanma olgusunu da deneyimlemeye başlamaktadır. Yoksulluk, çocukların ait oldukları toplumun yaşam biçimine ayak uydurmalarını ve onların toplum ile bütünleşmesini engelleyen en önemli unsurdur. Özellikle erken çocukluk dönemiyle birlikte yaşanmaya başlanan yoksulluk, çocukların yaşamlarının her döneminin etkilenmesine, toplumdaki soyutlanmasına ve dışlanmasına neden olabilmektedir (Ridge, 2011). Çocuklar için sosyal dışlanma, yetişkinler tarafından tanımlanan şekilden çok daha fazlasını ifade etmektedir. En geniş şekli ile çocukların toplumun normlarından ve geleneklerinden dışlanma anlamına gelmektedir (Hoek, 2005:11). Bu durum çocukların okulu terk etme ve okuldan atılma olasılıklarını arttırmakla birlikte sosyal faaliyetlere katılmama ve yoksulluklarını gizleme çabası içerisine girmelerine neden olabilmektedir (Günaydın, 2018; Narayan vd., 2000). Araştırmalar yoksul çocukların özellikle okul ortamında sosyal dışlanma ve kendilerini soyutlama olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Davies vd., 2007; Main ve Bradshaw, 2012; Günaydın, 2018). Yoksulluk nedeniyle okula gitmeyen çocuklar ise en üst düzede sosyal dışlanma olgusu ile karşı karşıya olanlardır (Rice, 2006:12). Serbest kıyafet uygulaması nedeniyle yoksul çocukların akranları gibi giyinmemeleri ve okul gezilerinin ücretli olması durumunda bu gezilere katılamamaları, arkadaşları tarafından dışlanmalarına neden olabilmektedir (Horgan, 2009: 359; Ridge, 2011: 76). Özellikle daha büyük yaş grubundaki çocuklar için sosyal çevreleri ile benzer şekilde markalı giyecekler ve ayakkabılar giymek sosyal kabulün ön şartı olarak kabul edilmektedir (Attree, 2006: 59). Sosyal dışlanma duygusu ile karşı karşıya olan çocuklar bir savunma mekanizması olarak ekonomik durumlarını gizleme çabası içerisine girmektedir. Aynı zamanda yoksul çocuklar ailelerinin karşılayamayacağını bildikleri için taleplerini sınırlandırarak faaliyetlerden kendilerini çekerek, kendi kendini dışlama eğilimine girmektedirler (Camfield, 2010: 273).

2.3.2. Utanma ve Damgalanma

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en önemli sosyal etkilerinden biri de çocukların utanma ve damgalanma duygusu yaşamalarıdır. Bu duygular, yoksulluğun psiko-sosyal boyutları içerisinde kabul edilmektedir. Utanç ve damgalanma duygusu birbirlerini tamamlar niteliktedir. Çocuk yoksul olarak damgalanmış ise akranlarının değerlendirmelerini önemsiyorsa, utanç hissi içerisinde kendini değersiz ve güçsüz hissedecektir (Reyles, 2007: 8). Bu sebeple utanç ve damgalama yoksulluğun toplumda algılanma, değerlendirilme ve yargılama biçimlerine atıf yapmaktadır (Günaydın, 2020). Utanma ve damgalanma duygusu her yaş grubundan yoksulları etkilerken çocuklar, içinde buldukları toplumun yaşam biçimine ayak uydurmada zorlanmaları nedeniyle bu duyguyu en belirgin yaşayan gruptur (Narayan vd., 2000: 137; Lister, 2004: 9). Özellikle okul ortamında akranları ile aralarındaki kıyafet, beslenme çantası, cep harçlığı ve sosyal etkinliklere katılmamaktan kaynaklanan belirgin farklar, utanç kaynağı olabilmektedir (Walker, 2013: 11). Bu noktada gerçekte utanç duygusunu yaratan kaynakların yokluğundan çok, diğer çocuklar için sıradan olan faaliyetlerden dışlanma ve eşit şartlarda katılmamaktan kaynaklanmaktadır (Camfield, 2010: 272). Bu durumda çocuklar kendilerini sosyal ortamlardan uzaklaştırarak gizleme çabası içerisinde girebilmektedirler.

Çocukların utanma ve damgalanma duygularını tetikleyen nedenlerden bir diğeri de yoksul ailelere yapılan sosyal yardımlardır. Özellikle yardımların görünür bir şekilde yapılması çocukların damgalanmasına ve dolayısıyla utanmasına neden olabilmektedir (Feeding America, 2015: 10). Evrensel sosyal yardım sisteminin olmadığı ülkelerde uygulanan seçici sosyal yardım sistemlerinin amacı, yardıma muhtaç olan vatandaşların yapabilirlik kapasitelerini arttırmak olsa da, ihtiyaç sahibi olup olmadıklarını, ihtiyaç sahibi iseler bu ihtiyacın ne kadar olduğunun belirlenmesi süreci, ihtiyaç sahiplerinin “diğerleri” olarak damgalanması ile sonuçlanabilmektedir (Rothstein, 1998: 14). Ayrıca yardım alan yoksulları toplumun diğer kesimleri tarafından bilinir kılması, özellikle yoksul olmanın bir sosyal sapma biçimi olarak değerlendirildiği ve bireysel çabalarla yoksulluktan kurtulmanın övüldüğü toplumlarda, kamu yardımı alan insanların tembel, hırsız, ahlaki açıdan zayıf ve hatta kötü ebeveynler olarak etiketlenmesine neden olabilmektedir (Stubera ve Schlesinger, 2006: 934; Gugushvili ve Hirsch 2014: 2). Diğer yandan yoksul çocukların yaşadıkları bölgeler ve evler de çocukların damgalanmalarına neden olabilmektedir. Yapılan

araştırmalarda yoksulların ağırlıklı olarak yaşadığı bölgelerde kötü ev koşullarında yaşayan çocukların kendilerini dışlanmış ve istenmeyen kişiler olarak hissettikleri (Meek, 2008: 132), mutsuz hissetme olasılıklarının ise üç kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Rice, 2006: 29).

3. YOKSULLUK DÖNGÜSÜ

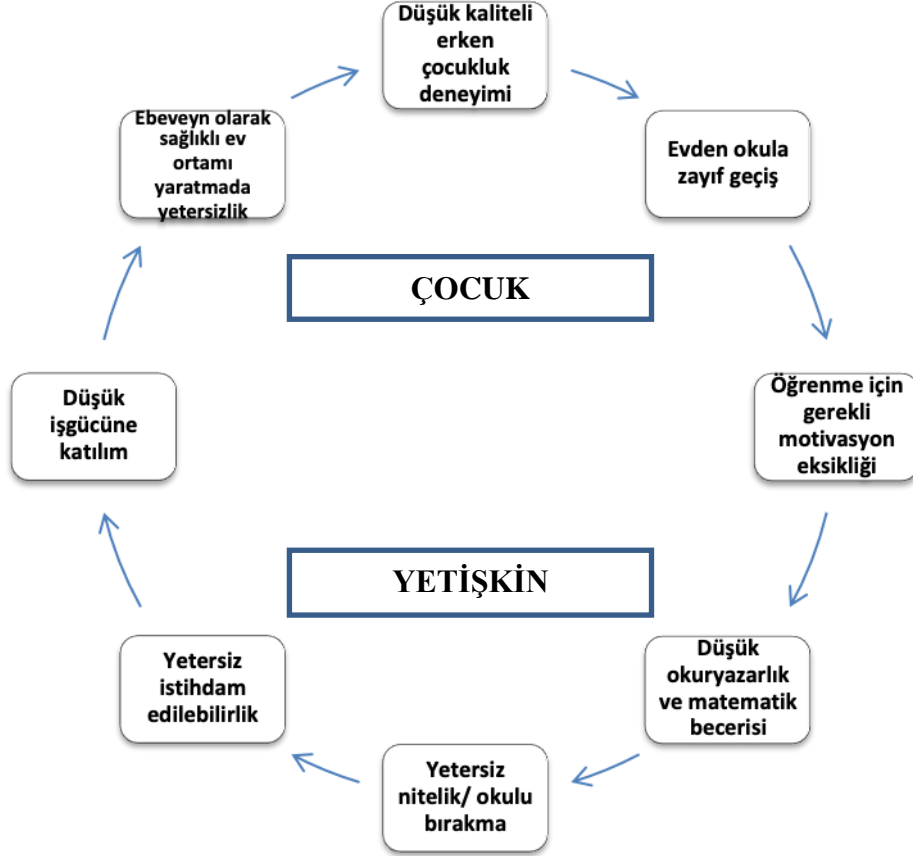
Yoksulluk döngüsü yoksul ailelerde, yoksulluk içinde büyüyen çocukların yetişkin birey olduklarında kendilerinin de yoksul ebeveyn olma olasılıklarının daha yüksek olduğu fikrine atıf yapmaktadır (Children's bureau, 2019). Çocukluk dönemi bilişsel ve fiziksel yapının belirlendiği dönem olarak kabul edilmektedir. Beş yaşımıza geldiğimizde yetişkinlik döneminde zihinsel temelimizi, on yaşına geldiğimizde temel öğrenme kapasitemizi ve on beş yaşına geldiğimizde fiziksel yapımız ve genel sağlık durumumuzun belirlendiği kabul edilmektedir (UNDP, 2004: 3). Bu nedenle çocukluk dönemi istihdam potansiyelini dolayısıyla da çocukların yetişkin birey olduklarında refahının da belirlendiği bir başka ifade ile yoksulluğun nesiller arası aktarım döngüsünün kırıldığı dönemdir (UNDP, 2004: 3). Yoksulluğun aktarılmasına neden olan kızların eğitim hakkından mahrum bırakılması, sınıf, ırk, etnik ve dini köken gibi nedenlerle azınlıkların temel haklarının reddedilmesi gibi uygulamalar da çocukların yoksulluklarını yetişkinliklerinde de yaşamasına neden olabilmektedir (UNDP, 2004: 3). Yoksulluk döngüsü yalnız bireyler değil ülkelerin ekonomik kalkınmaları üzerinde de olumsuz etkilere neden olabilmektedir. UNICEF Genel Direktörü Anthony Lake'in ifade ettiği gibi (UNICEF, 2016);

“Yüz milyonlarca çocuğa bu dünyada adil bir yaşam şansı tanınmaması yalnızca bu çocukların geleceğini tehdit etmekle kalmayacak; böyle bir durum, kuşaktan kuşağa geçen dezavantaj döngüleriyle toplumların da geleceğini tehlikeye düşürecektir. Bir tercihle karşı karşıyayız: Ya bugün bu çocuklara yatırım yapacağız ya da dünyamızın bugünkünden de eşitsiz ve bölünmüş hale gelmesine göz yumacağız”.

Çocukluk ve ergenlik döneminde yoksul ailelerde büyüyen çocuklar, yetişkin birey olduklarında yoksulluktan kurtulmakta zorluk yaşayabilmektedirler. İşsizlik ya da düşük vasıflı düşük ücretli işlerde çalışma olasılığı artmaktadır (McKnight, 2002: 62; Lesner, 2018: 969) . Yoksulluğa maruz kalma süresi uzadıkça yoksulluktan kurtulmak daha da zorlaşmaktadır (Jr ve Adelman, 2009: 1). Özellikle okul dönemi, avantaj ve dezavantajların nesiller boyunca aktarılmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu durum okul başarısı ile istihdam şansı

ve ücret düzeyi arasındaki ilişkiye bağlanmaktadır. Özellikle ilköğretim başarılarını etkilemekle birlikte ergenlik yıllarında daha düşük eğitimsel başarı ve okulu terk etme olasılıklarını arttırarak başarısızlık için zemin hazırlamaktadır. (Gupta Vd., 2007: 670; Griggs ve Walker, 2008: 4). Eğitim primi (Graham ve Power, 2004: 13) olarak da adlandırılan bu durum, yoksul çocukların yüksek ücretli bilişsel görevlerin gerçekleştirildiği mesleklere erişimde zorluklar yaşamasına, kariyer beklentilerinin daha düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır (Crowley ve Vulliamy, 2007: 5). Özellikle erken çocukluk döneminde yetersiz beslenme çocukların bilişsel gelişimini etkilemekte ve bu suretle de öğrenme zorluğu yaşamalarına dolayısıyla da beceri edinmede yetersiz kalmalarına neden olabilmektedir (UNDP, 2004:4).Gerçekte yoksul çocukların da akranlarına benzer umutları ve hayalleri vardır. Ancak yoksulluğun psiko-sosyal etkileri bunları gerçekleştirmelerini zorlaştırmaktadır. Araştırmalar da çocukların iyi bir eğitimle iyi bir işin bağlantılı olduğunu bildiğini, ancak bunu gerçekleştirmelerinin zor olduğunu düşündüklerini göstermektedir (Mustafa, 2004: 9; Crowley ve Vulliamy, 2007: 28).). Özellikle eğitim düzeyi düşük ebeveynlerin çocuklarının eğitim seviyelerinin, eğitim seviyesi yüksek ebeveynlere nazaran dikkat çekici bir oranda düşük olduğu bilinmektedir (Ratcliffe, 2015: 9) . Erken çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk deneyimi okul yaşantısına geçişte sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Okul hayatı ile birlikte öğrenme motivasyonunda eksiklikler yaşanmaya başlanmakta, okuryazarlık ve matematik beceri eksikliği ortaya çıkabilmektedir. Bu durum okulu erken bırakma ve sonucunda işgücüne katılım, işsiz kalma ya da düşük gelirli işlere çalışmak suretiyle yoksulluk döngüsü yaratmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Yoksulluk Döngüsü

Kaynak: The Smith Family (2010). Breaking the Cycle of Disadvantage.
<https://www.thsmithfamily.com.au/-/media/files/research/policy-submissions/social-inclusion-board-july2010.pdf?la=en&hash=30662F82DFAEAF4BB1EFBDA6C5AF2EE>

Diğer yandan yoksul çocuklar toplumsal bütünleşme ve arkadaş edinme yoluyla sosyal ağlarını güçlendirmekte de zorluklar yaşamaktadır. Bu durum ekonomik kaynaklara, sosyal çevre yoluyla erişimi zorlaştırarak çocuk yoksulluğunun yetişkinlikte de devam etmesine neden olmaktadır (Ridge ve Millar, 2000:175; Ridge, 2011: 76; UNDP, 2004: 4). Özellikle sosyal ağlarını arkadaşlık yoluyla güçlendirmeleri gereken dönemde çalışmaya zorlanmak, yoksulluk döngülerini kırmalarını engelleyen başka bir durumdur. Çocuk işçiler, yeterli eğitim alamadıkları, fiziksel ve ruhsal gelişimlerini tamamlayamadıkları ve düşük becerili

işler yapmaları nedeniyle yoksulluklarını yetişkin birey olduklarında da sürdürmektedirler (UNDP, 2004:4).

4. NESİLLER ARASI DEZAVANTAJ DÖNGÜSÜNÜ KIRMA

4.1. İki Nesil Yaklaşımı

Ebeveynler, çocukların sağlıklı gelişimi ve refahı için çok önemlidir. Sağlıklı bir ebeveynlik ise stres, fiziksel ve ruhsal sağlık ile eğitim gibi faktörlerle yakından bağlantılıdır. Düşük sosyo ekonomik statüye sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerilerinde yetersizlikler yaşadığı değerlendirilmektedir (Hackman ve Farah, 2009; Bernier vd., 2010; Lee vd., 2019). Özellikle işsizlik ve ya düşük ücretli işlerde çalışma ebeveynlik görevleri açısından yetersizliklere neden olabilmektedir. Gerçekte çocukların özellikle yaşamlarının ilk yıllarında sağlıklı beslenme, dengeli ve istikrarlı bir aile ilişkisine ihtiyacı vardır. Bu durum çocuk refahını ayrılmaz bir şekilde ebeveyn refahı ile ilişkilendirilmesine yol açmaktadır (Schmit vd, 2014). Çocuğun beyinsel gelişiminin beslenme düzeyi ile birlikte, öğrenme kaynaklarına, ilişkilerine ve stres düzeyine bağlı olduğu değerlendirilmektedir (Duncan vd., 2011). İki nesil yaklaşımı, yalnızca ebeveynlerin ya da çocukların desteklenmesini hedefleyen politikalarından farklı olarak ebeveynlerin ve çocukların ihtiyaçlarına birlikte odaklanarak her iki kuşağın da yoksulluktan kurtulmasını amaçlayan yaklaşımların bütünüdür (The Annie E. Casey Foundation, 2014: 2; Cheng, Johnson ve Goodman, 2016: 5). Bu kapsamda ebeveynlerin ebeveynlik yeteneklerinin desteklenmesinin, onların okul ve çalışma hayatı başarılarının, çocuklarının başarıları üzerinde güçlü etkileri olduğu kabul edilmektedir (Schmit vd., 2014: 1; NCSL, 2018: 1). Ebeveynler, hem ebeveynlik rollerinde hem de çalışma hayatları ile ilgili konularda desteklenerek, çocuğun gelişiminin desteklenmesi ve iyileştirilmesi sağlanmakta, böylelikle her iki nesil de yoksulluktan kurtulabilmektedir (Tablo 2). Bu yaklaşım hem çocuklar hem de ebeveynler için beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik bir yatırım stratejisi olarak kabul edilmektedir (Chase-Lansdale ve Brooks-Gunn, 2014: 14).

Tablo 2: İki Nesil Yaklaşımı

Kaynak: Schmit S, Matthews H, Golden O. Thriving children, successful parents: a two-generation approach to policy. CLASP Policy Solutions; July 9, 2014.

İki nesil yaklaşımından ilk kez 1965 yılında bahsedilmekle birlikte terim ilk kez 1990'ların başlarında Çocuk Gelişimi Vakfı (Foundation for Child Development) tarafından kullanılmıştır. İlk uygulamaları erken çocukluk eğitim programları ile bağlantılı olarak öz yeterlilik eğitimleri, yetişkin temel eğitimi ve refah hizmetlerini kapsarken, daha sonra sosyal yardım alan ergen annelerle başlayarak onların yaşam becerilerini, mezuniyetlerini, istihdam edilebilirliklerini ve nihayetinde uzun vadede yardım bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir (Chase-Lansdale ve Brooks-Gunn, 2014: 15). İki nesil yaklaşımı ekonomik destekler, eğitim ve sağlık bileşenlerinden oluşan üç temel esastan oluşmaktadır (ASCEND; NCSL, 2018).

Ekonomik destekler: Araştırmalar çocukların hayatlarının erken dönemlerinde yaşadıkları yoksulluğun, onların gelişimleri üzerindeki olumsuz etkisinin, ilerleyen yaşlarda yaşadıkları yoksulluktan daha fazla olduğunu göstermektedir (Duncan vd., 2014). Bu nedenle özellikle erken çocukluk döneminde aile gelirinde yaşanan küçük artışlar bile çocukların yaşamları üzerinde kalıcı etkiler doğurmaktadır (The Annie E. Casey Foundation, 2014). ABD’de yapılan bir araştırmada erken çocukluk döneminde yoksul ailelere yapılan yardımların etkisinin, çocukluğun sonraki dönemlerinde yapılan yardımlardan daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin gelirinde yıllık 3 bin dolarlık artışın, çocuğun gelecekteki kazancında %17’lik artışa neden olabileceği tespit edilmiştir (Duncan vd., 2011). Bu nedenle iki nesil yaklaşımı çerçevesinde bireylerin; çalışanlar ve ebeveynler olarak, eğitim ve öğretim programlarına erişimleri kolaylaştırılmalı, bu suretle nitelikli işlere hazırlanarak gelirlerini arttırma fırsatları sağlanmalıdır. Ayrıca ailelerin gerektiğinde sosyal yardımlara erişimi de kolaylaştırılmalıdır (The Annie E. Casey Foundation, 2014: 8). Özetle ekonomik destekler kapsamında iki nesil yaklaşımı; iş stresi ve düşük gelir nedeniyle çocuklarına yeterince zaman ayıramayan, onların eğitim ve bakımı ile yeterince ilgilenemeyen aileler için bu dezavantajları giderecek ekonomik destekler ve istihdam olanaklarının üretilmesi esasına dayanmaktadır (Heinrich, 2014:121).

Eğitim: Özellikle erken çocukluk eğitimi, çocukların sağlam bir temelle okula başlamalarına ve sonrasında yüksek akademik başarı, düşük davranışsal problemler, daha iyi iş fırsatları ve gelire sahip olmalarının önünü açmaktadır (The Annie E. Casey Foundation, 2014: 9). Diğer yandan, ebeveynin eğitim düzeyi ile çocuğun başarısı arasında da doğrudan bir ilişki olduğu, fazladan her bir eğitim yılının bireyin kazancını ortalama %10 arttırdığı tespit edilmiştir (Guryan vd., 2008). Aynı zamanda eğitilmiş ebeveynler çocuklarının sağlık ve beslenme konusunda daha bilinçli davranmaktadırlar (Kaushal, 2014: 61). Bu kapsamda erken çocukluk eğitimi çocukların ve ebeveynlerin sosyal sermayelerini arttırmak yoluyla ailelerin refahına katkı yapmaktadır. Sosyal sermaye bireylerin aile, arkadaş, komşular ve kurumlar vasıtasıyla ekonomik güvenlik elde etmek için geliştirdikleri resmi ve gayri resmi ağlardır (Parcel ve Bixby, 2016: 87). Bu ağlar ve bu ağları inşa etme becerileri çocukların ve ebeveynlerin sosyo-ekonomik durumlarının güçlendirilmesine katkı yapmaktadır. Yapılan bir araştırmada, bakım merkezlerine kayıtlı çocukları olan düşük gelirli annelerin %60’ının yeni bir arkadaşlık kurduğu ve depresyona yakalanma riskinin %40 daha az olduğu tespit edilmiştir (Small, 2014).

Sağlık; ebeveynlerin sağlığı ile çocukların sağlığı arasında yakın bir ilişki vardır. Sağlıklı bireylerin daha sağlıklı çocuklar yetiştirdikleri kabul edilmektedir. Sağlıksız çocukların sağlıksız yetikin olma ihtimalleri daha yüksek olmakla birlikte bu durum, onların eğitim düzeylerinin ve gelirlerinin de düşmesine neden olmaktadır (Glieb ve Oellerich, 2014: 79). Erken çocukluk döneminde yoksul ailelerde yaşayan çocukların, yoksulluk kaynaklı aile içi stres deneyimlerinin çocukların nörobiyolojisini, sağlıklarını ve sosyal yeterliliklerini zayıflattığı bu nedenle de okul ve hayat başarılarını düşürdüğü kabul edilmektedir. (Thompson, 2015: 41). Çocukların sağlığını iyileştirerek fiziksel ve zihinsel pek çok sorun azaltılabilmektedir. Diğer yandan sağlıksız çocuklar sağlıksız yetişkinler haline gelebilirler. 16 yaşına kadar devam eden kronik sorunlar 40'lı yaşlarda kötü yetişkin sağlığı ile ilişkilendirilmektedir (Case vd, 2005). Ebeveyn sağlığı ile çocuk sağlığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir araştırmada, sağlığı mükemmel ya da çok iyi olan annelerin çocuklarının %93,2'sinin mükemmel ya da çok iyi sağlık durumunda olduğu, orta ve kötü sağlık durumu bildiren annelerin çocuklarının ise %64,9'unun mükemmel veya çok iyi olduğu tespit edilmiştir. (U.S. Department of Health and Human Services, 2009). Diğer yandan sağlık sorunu bulunan çocuklar ebeveynlerin emek piyasasına girmelerini azalttığı ve çalışma sürelerinin dah düşük olmasına neden olduğu tespit edilmiştir (Corcnan, Noonan, ve Reichman, 2005).

4.2. Üç Nesil Yaklaşım

Cheng ve arkadaşları (2016) tarafından önerilen üç nesil yaklaşımı, yoksulluk döngüsünü kırmak için daha bütüncül politikalara ihtiyaç olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu yaklaşımda, dezantajlı aileler için iki nesil yaklaşımının kritik öneme sahip olduğu olduğu düşünülse de nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmak için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir (Cheng vd., 2016; Sisk, 2016). Üç nesil yaklaşımına göre, ebeveynlik potansiyelini optimize etmek için bireyin aile kurma seçimi yapmadan önceki dönemlerde sosyo-ekonomik gelişiminin desteklenmesine başlanması gerekmektedir. Bu nedenle sadece yüksek riskli aileleri hedef alan iki nesil yaklaşımından ziyade, tüm çocuklar, ergenler ve aileleri kapsayan üç nesil yaklaşımının daha etkin sonuçlar doğurabileceği değerlendirilmektedir. Üç nesil yaklaşımında birinci nesil olarak iki nesil yaklaşımında olduğu gibi ebeveynlere, ebeveyn ve işçi olarak odaklanılmaktadır. ikinci nesil olarak başarılı ve üretken bir yetişkinlik için çocuk ve ergenlerin sağlığının, refahının, eğitiminin ve sosyal koşullarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Nihayet üçüncü nesil olarak da ergenlerin ve genç

yetişkinlerin gelecekte kuracakları aileleri ve çocukları için ebeveynlik kapasitelerinin optimize edilmesi hedeflenmektedir (Cheng vd., 2016:5) (Tablo 3).

Üç nesil yaklaşımında kritik dönem olarak çocukluk, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemi kabul edilmektedir. Bu kapsamda gençlerin eğitime erişimi, işe geçiş ve yetişkinlik kapasitesinin artırılması, gebe kalma öncesi sağlıklı üreme planlaması ve ebeveynlik beceri ve kapasitesinin artırılması amaçlanmaktadır (Cheng, Johnson, ve Goodman, 2016: 6).Yapılan bir araştırmada ergenlik döneminde yoksulluğa maruz kalmanın (Nesil 1) daha erken ebeveynliğe (Nesil 2) neden olduğu ve bu genç ebeveynlerin küçük çocukları (Nesil 3) ile olan ilişkilerinde beklenen sağlıklı ebeveynlik rollerini yerine getiremedikleri ve bu duruma maruz kalan çocukların (Nesil 3) sosyo-ekonomik dezavantajlılığının etkilerinin uzun dönemde de devam edeceği öngörülmüştür (Scaramellavd., 2008:725). Üç nesil yaklaşımının başarılı olabilmesi için sağlık hizmetleri, okullar ve sosyal hizmetlerin bütüncül bir yaklaşım içinde olması gerekmektedir (Sisk, 2016).

Tablo 3: Üç Nesil Yaklaşımı

Kaynak: Cheng, T. L., Johnson: B., ve Goodman, E. (2016). Breaking the Intergenerational Cycle of Disadvantage: The Three Generation Approach. Pediatrics Volume 137 , Number 6: 1-12.

5. SONUÇ

Yoksulluk tüm bireyleri etkileyen bir olgu olmakla birlikte çocukluklar üzerinde yarattığı kalıcı etkiler nedeniyle toplumsal bir sorundur. Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmelerinin ön koşullarından biri iyi eğitilmiş nesillerdir. Bu çerçevede çocuk yoksulluğu ile mücadele bireysel refah kadar toplumsal refahın artırılması için de önemlidir. Çocuk yoksulluğu ile mücadelede çoğunlukla benimsenen, yoksul ailenin acil maddi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygulamaların, çocuk yoksulluğunu ortadan kaldırmak için yeterli olmadığına anlaşılması ile birlikte 1990'lı yıllardan itibaren daha bütüncül bir yaklaşım içerisinde, hem ebeveyn hem çalışanlar olarak yetişkinlerin desteklenmesini içeren yoksulluk programları ön plana çıkmaya başlamıştır. Çocuk yoksulluğu ile mücadele uygulamalarının pek çoğu ailenin bütününe odaklanmak yerine ya ebeveynler ya da çocuklara odaklanmaktadır. Ancak bu yaklaşım çocuk yoksulluğunu ve yoksulluk döngüsünü kırmak için yeterli değildir. Daha iyi bir çözüm olarak tüm aileyi kapsayan bütüncül yaklaşımın daha başarılı sonuçlar verdiği kabul edilmeye başlanmıştır. Çocukların doğumlarından itibaren fiziksel ve ruhsal gelişimlerini destekleyen uygulamalarla birlikte, aynı anda ebeveynlerin karşılaştıkları sorunların çözümüne odaklanan uygulamaları hayata geçirmek gerekmektedir. Bu sayede sağlıklı ve ekonomik olarak güçlü bir ailede büyüyen çocukların yoksulluk döngülerini kırmalarının önü açılırken, aynı zamanda başarılı yetişkin bireyler olmaları sağlanarak ekonomik kalkınmaya katkı yapmaları beklenebilir. Bu kapsamda öncelikli olarak ebeveynlerin eğitimini, fiziksel ve ruhsal sağlığını, mesleki gelişimlerini destekleyen eğitim ve danışmanlık programlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan annelerin emek piyasasına katılımını kolaylaştıran uygun çocuk bakım merkezlerinin açılması ve ihtiyaç halinde ailelere gelir desteklerinin sunulması önemlidir. Bu sayede ailelerin yoksulluktan kurtulması sağlanırken, aynı zamanda çocukların ebeveynlik yeterliliklerini yerine getirebilen bireylerin bulunduğu ailelerde büyümesi sağlanabilmektedir. Bütün bu uygulamalarla eş zamanlı olarak çocukların, öncelikle erken çocuk eğitimi olmak üzere kaliteli bir eğitim sistemine erişebilmelerinin sağlanması, yoksulluk döngüsünün kırılması açısından vazgeçilmezdir. Çocukların iyi bir eğitim ile yetişkin birey olduklarında yüksek nitelikli ve yüksek ücretli işlere sahip olma olasılıkları artacaktır.

Bu noktada yoksulluk döngüsünün kırılmasında eğitim kritik öneme sahiptir. Ancak yoksul aile çocukları nitelikli bir eğitime erişim

konusunda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sorunlarla karşılaşmaktadır. Okula kayıt ve devam konusunda yoksul aile çocukları dezavantajlı bir konuma sahip olmaktadır. Bu durum çocukların çalışmak zorunda kalmaları, kız çocuklarının okula gönderilmemesi ya da okul için gerekli ihtiyaçları karşılayacak ekonomik yetersizliklerden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle yoksul aile çocuklarının okula devam oranlarının artırılması için okul yemeği başarılı bir uygulama olabilmektedir. Bu uygulama ile okul ortamında ayırım yapmadan tüm çocukların beraberce sosyal bir ortamda bulunması sağlanırken, yoksul çocukların evlerinde karşılayamadıkları ve fiziksel ve bilişsel yeteneklerinin gelişimi için önemli olan besin maddelerine erişimleri sağlanabilmektedir. Diğer yandan yoksul çocukları okul ortamında diğer çocuklar tarafından sosyal dışlanmaya maruz kalmasına engel olacak uygulamalar hayata geçirilmelidir. Bu kapsamda okul kıyafetleri, okul gezileri gibi konularda çocukların desteklenmesini sağlayacak bütçelerin tahsis edilmesi gerekmektedir. Ancak bu yardımlar yapılırken yoksul çocukların görünür kılınması engellenmelidir. Aksi takdirde bu çocukların damgalanmasına ve utanmasına neden olan bir durum yaratılırken, beklenen durumun aksine okul kayıt ve devam oranlarında düşüş yaşanabilir.

KAYNAKÇA

- AAP Council on Community Pediatrics. (2016). Poverty and Child Health in the United States. *Pediatrics* 137 (4): 1-14.
- Abdinasir, K. (2019). *How Education Shapes Young People's Mental Health*. London: Centre for Mental Health.
- Acham, H., Kikafunda, J. K., Malde, M. K., Oldewage-Theron, W. H., ve Egal, A. A. (2012). Breakfast, Midday Meals and Academic Achievement in Rural Primary Schools in Uganda: Implications for Education and School Health Policy. *Food ve Nutrition Research* 56 .
- Alaimo, K., Olson, C. M., ve Frongillo, E. A. (2002). Family Food Insufficiency, but Not Low Family Income, Is Positively Associated with Dysthymia and Suicide Symptoms in Adolescents. *The Journal of Nutrition, Volume 132, Issue 4*: 719-726.
- Anasuri: (2017). Children Living in Poverty: Exploring and Understanding Its Developmental Impact . *OSR Journal Of Humanities And Social Science, Volume 22, Issue 6, Ver. 9*: 7-16.

- ASCEND. (tarih yok). <https://ascend.aspeninstitute.org/two-generation/what-is-2gen/> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- ASCEND. (tarih yok). *Two Generations, One Future*. https://ascend.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/2017/10/Playbook_Sept_2016.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Attree, P. (2006). The Social Costs of Child Poverty:A Systematic Review of the Qualitative Evidence. *Children ve Society Volume 20* : 54-66.
- Ayre, D. (2016). *Poor Mental Health the Links Between Child Poverty and Mental Health Problems* . The Childeren's Society.
- Belot, M., ve James, J. (2009). *Healthy School Meals and Educational Outcomes*. Institute for Social and Economic Research, 2009-01.
- Ben-Davies, M. E., Kinlaw, A., Estrada del Campo, Y., Bentley, M. E., ve Siega-Riz, A. M. (2013). Risk Factors Associated with the Presence and Severity of Food Insecurity in Rural Honduras. *Public Health Nutrition: 17(1)*: 5-13.
- Bernier, A., Carlson: M., ve Whipple, N. (2010). From External Regulation to Self- Regulation: Early Parenting Precursors of Young Children's Executive Functioning. *Child Development, 81(1)*: 326-339.
- Bradsha, J., Martorano, B., Natali, L., ve Neubourg, C. D. (2013). *Children's Subjective Well-being in Rich Countries*. Unicef.
- Brooks-Gunn, J., ve Duncan, G. (1997). The Effects of Poverty on Children. *Children and Poverty Vol.7 No.2* : 55-72.
- Camfield, L. (2010). Stew Without Bread or Bread Without Stew': Children's Understandings of Poverty in Ethiopia. *Childreneve Society Vol. 24, Issue 4*.
- Chase-Lansdale, P. L., ve Brooks-Gunn, J. (2014). Two-Generation Programs in the Twenty First Century. *The Future of Children Vol.24 No.1*: 13-34.
- Chaudry, A., ve Wimer, C. (2016). Poverty is Not Just an Indicator: The Relationship Between Income, Poverty, and Child Well-Being. *Child Poverty–Destruction Of The Nation'S Human Capital Volume 16, Number 3S*.

- Cheng, T. L., Johnson, B., ve Goodman, E. (2016). Breaking the Intergenerational Cycle of Disadvantage: The Three Generation Approach. *PEDIATRICS Volume 137, Number 6*: 1-12.
- Children's Bureau. (2019). *Effects on Children – Effects of Poverty on Children*.
- Cooper, K., ve Stewart, K. (2013). *Does Money Affect Children's Outcomes?* 02 05, 2020 tarihinde <https://www.jrf.org.uk/report/does-money-affect-children%E2%80%99s-outcomes> (Erişim Tarihi: 15.12.2020).
- Corcnan, H., Noonan, K., ve Reichman, N. E. (2005). Mothers' Labor Supply in Fragile Families: The Role of Child Health. *Eastern Economic Journal, Vol. 31, No. 4*: 601-616.
- Crowley, A., ve Vulliamy, C. (2007). *Listen Up! Children and Young People Talk: About Poverty*. Wales: Save the Children .
- Dong, B., Egger, P. H., ve Guo, Y. (2020). Is Poverty the Mother of Crime? Evidence From Homicide Rates in China. *Plos One 15* (5).
- Duncan, G., Magnuson, K., Boyce, T., ve Shonkoff, J. (2011). *The Long Reach of Early Childhood Poverty: Pathways and Impacts*. Harvard University.
- FAO. (2015). *Nutrition and Social Protection*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Feeding America. (2015). *Bringing Teens to the Table: A Focus on Food Insecurity in America*. Illinois .
- Glied, ve Oellerich, D. (2014). Two-- Generation Programs and Health. *Future of Children Vol. 24, No.1*: 79-97.
- Graham, H., ve Power, C. (2004). *Childhood Disadvantage and Adult Health: A Lifecourse Framework*. London: Health Development Agency.
- Griggs, J., ve Walker, R. (2008). *The Costs of Child Poverty for Individuals and Society*. Joseph Rowntree Foundation.
- Gugushvili, D., ve Hirsch, D. (2014). *Means-Tested and Universal Approaches to Poverty: International Evidence and how the UK Compares*. CRSP Working paper 640.

- Gupta, R. P.-S., Wit, M. L., ve McKeown, D. (2007). The Impact of Poverty on the Current and Future Health Status of Children. *Paediatr Child Health Vol 12 No 8*: 667-673.
- Guryan, J., Hurst, E., ve Kearney, M. (2008). Parental Education and Parental Time with Children. *Journal of Economic Perspectives* 22, No.3: 23-46.
- Günaydın, D . (2020). Yoksulluk, Damgalama ve Utanma: Sosyal Yardım Ağı Çerçevesinde Bir Araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20 (49) , 837-860.
- Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L., ve Pollak: D. (2015). Association of Child Poverty, Brain Development, and Academic Achievement. *JAMA Pediatrics Volume 169, Number 9*: 822-829.
- Harker, L. (2007). The Impact of Housing on Children's Life Chances. *Journal of Children's Services Volume 2 Issue 3*: 43-51.
- Harpham, T., Huong, N. T., Long, T. T., ve Tuan, T. (2005). Participatory Child Poverty Assessmentin Rural Vietnam. *Children ve Society Volume 19* : 27-41.
- Harrell, E., Langton, L., Berzofsky, M., Couzens,, L., ve Smiley-McDonald, H. (2014). *Household Poverty and Nonfatal Violent Victimization, 2008–2012*. U.S. Department of Justice.
- Hatun, Ş. (2002). *Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. Yılında Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği.
- Hatun, Ş., Etiler, N., ve Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46: 251-260.
- Heinrich, C. J. (2014). Parents' Employment and Children's Wellbeing . *Future of Children Vol. 24, No.1*: 121-146.
- Hoek, T. v. (2005). *Through Children's Eyes an Initial Study of Children's Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands*. Florence: UNICEF Innocenti Working Paper No. 2005-05. .
- Hooper, C.-A., Gorin:, Cabral, C., ve Dyson, C. (2007). *Living with Hardship 24/7: The Diverse Experiences of Families in Poverty in England*. London: York Publishing Services Ltd.

- Horgan, G. (2007). *The Impact of Poverty on Young Children's Experience of School*. the Joseph Rowntree Foundation, Save the Children.
- Horgan, G. (2009). That Child is Smart Because He's Rich': The Impact of Poverty on Young Children's Experiences of School. *International Journal of Inclusive Education* 13: 4: 359-376.
- Husz, I. (2018). You Would Eat it if You Were Hungry. Local Perceptions and Interpretations of Child Food Poverty. *Children ve Society Volume* 32: 233-243.
- Jr, R. L., ve Adelman , R. M. (2009). *Childhood and Intergenerational Poverty The Long-Term Consequences of Growing Up Poor*. NCCP.
- Kaushal, N. (2014). Intergenerational . *Future of Childeren Vol. 24, No. 1*: 61-78.
- Lawrence, J., Bennett, N. G., Conley, D. C., ve Li, J. (1997). The Effects of Poverty on Child Health and Development. *Annu. Rev. Public Health, 18*: 463-483.
- Lee, D. B., Assari:, Miller, A. L., Hsieh, H. F., Heinze, J. E., ve Zimmerman, M. A. (2019). Positive Parenting Moderates the Effect of Socioeconomic Status on Executive Functioning: A Three-Generation Approach. *Journal of Child and Family Studies, 28*: 1878-1885.
- Lesner, R. V. (2018). The long-Term Effect of Childhood Poverty. *J Popul Econ* 31: 969–1004.
- Lister, R. (2004). *Poverty and Social Justice: Recognition and Respect*. Bevan Foundation.
- Lyndon: (2019). Troubling Discourses of Poverty in Early Childhood in the UK. *Children ve Society Volume* 33: 602-609.
- Main, G., ve Bradshaw, J. (2012). *Child Poverty and Social Exclusion: Final Report Of 2012 PSE Study*. University of York Social Policy Research Unit.
- Major, B., O'Brien, L. T. (2005). The Social Psychology of Stigma. *Annu. Rev. Psychol.* 2005. 56: 393–421.
- McKnight, A. (2002). From Childhood Poverty to Labour Market Disadvantage. J. Bynner, P. Elias, A. McKnight, H. Pan, ve G.

- Pierre içinde, *Young People's Changing Routes to Independence* (s. 49-65). York: Joseph Rowntree Foundation.
- McLaughlin, K. A., Green, J. G., Alegria, M., Costello, E. J., Grube, M. J., Sampson, N. A., et al. (2012). Food Insecurity and Mental Disorders in a National Sample of U.S. Adolescents. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry, Number 51*: 1292-1303.
- Meek, R. (2008). Young People, Social Exclusion and Inter-Generational Tension in a Rural Somerset Town. *Children ve Society Volume 22*: 124-135.
- Mott, R., Keller, K., Rankin, J. B., ve Ball, A. (2018). Experiences of Young People Who Live with Food Insecurity. *Children ve Society Volume 32*: 207-2018.
- Mustafa, Z. (2004). *Listen up the Voices of Homeless Children*. London: Shelter.
- Narayan, D., Chambers , R., Shah , M. K., ve Petesch, P. (2000). *Voices of the Poor Crying Out for Change*. Oxford University Press.
- NCSL. (2018). *Two-Generation Approaches to Addressing Poverty*. https://www.ncsl.org/Portals/1/Documents/cyf/2Gen_toolkit_f04_1.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2021)
- OECD. (2018). *Poor Children in Rich Countries: Why We Need Policy Action*. OECD Policy Brief on Child Well - Being.
- Parcel, T. L., ve Bixby, M. S. (2016). The Ties that Bind: Social Capital, Families, and Children's Well-Being. *Child Development Perspectives Volume 10, Number 2*: 97-92.
- Prentice: (2007). Less Access, Worse Quality. *Journal of Children and Poverty, 13:1*: 57-73.
- Ratcliffe, C. (2015). *Child Poverty and Adult Success*. <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/65766/2000369-Child-Poverty-and-Adult-Success.pdf> (Erişim Tarihi: 17.12.2020).
- Reyles, D. Z. (2007). *The Ability to go About Without Shame: A Proposal for Internationally Comparable Indicators of Shame*. OPHI Working Paper NO. 03.
- Reynolds, L. (2005). *Full House? How Overcrowded Housing Affects Families*. London: Shelter.

- Rice, B. (2006). *Against the Odds an Investigation Comparing the Lives of Children on Either Side of Britain's Housing Divide*. London: Shelter.
- Ridge, T. (2003). *Listening to Children, Developing a Child-Centred Approach to Childhood Poverty in the UK*. Australian Institute of Family Studies, Family Matters No.65 .
- Ridge, T. (2009). *Living with Poverty. A Review of the Literature on Children's and Families' Experiences of Poverty*. Social Policy, University of Bath, Department for Work and Pensions, Research Report No 594.
- Ridge, T. (2011). The Everyday Costs of Poverty in Childhood: A Review of Qualitative Research Exploring the Lives and Experiences of Low-Income Children in the UK. *Children ve Society Volume 25: 73-84*.
- Ridge, T., ve Millar, J. (2000). Excluding Children: Autonomy, Friendship and the Experience of the Care System. *Social Policy ve Administration Vol. 34, No 2 : 160-175*.
- Rothstein, B. (1998). The Universal Welfare State as a Social Dilemma. M. V. Vugt, M. Snyder, T. Tyler , ve A. Biel içinde, *Collective Problems in Modern Societies: Dilemmas and Solutions*. Routledge
- Sarti, A., Schalkers , I., ve Dedding, C. (2015). 'I am Not Poor. Poor Children Live in Africa: Social Identity and Children's Perspectives on Growing Up in Contexts of Poverty and Deprivation in the Netherlands. *Children ve Society Volume 29: 535-545*.
- Save the Children. (2014). *Child Poverty and Social Exclusion in Europe. A Matter of Children's Rights*. Brussels.
- Scaramella, L. V., Neppl, T. K., Ontai, L. L., ve Conger, R. D. (2008). Consequences of Socioeconomic Disadvantage Across Three Generations: Parenting Behavior and Child Externalizing Problems. *J Fam Psychol 22 (5): 725-733*.
- Schmit:, Matthews, H., ve Golden, O. (2014). *Thriving Children, Successful Parents: A Two-Generation Approach to Policy*. <https://www.clasp.org/sites/default/files/public/resources-and-publications/publication-1/Two-Gen-Brief-FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 25.01.2021).

- Shaw, A., Egan, J., ve Gillespie, M. (2007). *Drugs and Poverty: A Literature Review*. Scottish Drugs Forum.
- Shelter. (2006). *Chance of a Lifetime: The Impact of Bad Housing on Children's Lives*.
- Slopen, N., Fitzmaurice, G., Williams, D. R., ve Gilman: E. (2010). Poverty, Food Insecurity, and the Behavior for Childhood Internalizing and Externalizing Disorders. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry Volume 49*: 444-452.
- Small, M. L. (2014). *The Ties That Bind: How Childcare Centers Build Social Capital*. https://www.huffpost.com/entry/the-ties-that-bind-how-ch_b_4228843 (Erişim Tarihi: 25.01.2021).
- Stubera, J., ve Schlesinger, M. (2006). Sources of Stigma for Means-Tested Government Programs. *Social Science ve Medicine 63* : 933–945.
- The Annie E. Casey Foundation. (2014). *Creating Opportunity for Families a Two-Generation Approach*.
- The Smith Family (2010). Breaking the Cycle of Disadvantage. <https://www.thesmithfamily.com.au/-/media/files/research/policy-submissions/social-inclusion-board-july2010.pdf?la=envehash=30662F82DFAEAF44BB1EFBDA6C5AF2EE> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Thomas, H., ve Boyle , M. H. (2020). *Improving the Mental Health of Young Children in Toronto: Needs Assessment and Literature Review*. City of Toronto.
- Thompson, R. A. (2015). Stress. *Future of Children Vol. 24, No. 1*: 41-59.
- U.S. Department of Health and Human Services. (2009). *The Health and Well-Being of Children: A Portrait of States and the Nation 2007*. Rockville, Maryland.
- UNDP. (2004). *In Focus Children and Poverty*. Brasilia : United Nations Development Programme.
- UNESCO. (2006). *Strong Foundations Early Childhood Care and Education*. Paris: EFA (Education for All) Global.
- Unicef. (2005). *Defining Child Poverty*.

- UNICEF. (2005a). *Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çocuklar Tehdit Altında*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2006). *Çocuk Yoksulluğu'nun Önlenmesi*. Ankara: UNICEF Türkiye.
- UNICEF. (2011). *Türkiye'de Çocukların Durum Raporu*. UNICEF.
- UNICEF. (2012). *Measuring Child Poverty. New League Tables of Child Poverty in the World's Rich Countries*. UNICEF Innocenti Research Centre.
- UNICEF. (2014). *Child Poverty Insights*. UNICEF.
- UNICEF. (2016). *The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2019). *Low Birthweight*.
- UNICEF. (2020). *Malnutrition*.
- Wager, F., Hill, M., Bailey, N., Day, R., Hamilton, D., ve King, C. (2010). The Impact of Poverty on Children and Young People's Use of Services. *Children ve Society Volume 24*: 400-412.
- Walker, R., Kyomuhendo, G., Chase, E., Choudhry:, Gubrium, E. K., JO, Y. N., vd. (2013). Poverty in Global Perspective: Is Shame a Common Denominator? *Journal of Social Policy 42(02)*.
- West, A. (2007). Poverty and Educational Achievement: Why do Children from Low-Income Families Tend to do Less Well at School? *Benefits Vol 15 No 3* : 283-297.
- Wills, W. J. (2018). Children's and Young People's Food Practices in Contexts of Poverty and Inequality. *Children ve Society Volume 32*: 169-173.
- Wolde, F. (2017). The Experiences of Poor Children beyond Poverty: The Case of Children Supported by Genete Eyesus Child and Family Development Program. Addis Ababa University, Graduate School of Social Work.
- <https://www.unicef.org/health/strengthening-health-systems> (Erişim tarihi: 15.01.2021).
- <https://www.unicef.org/education> (Erişim Tarihi: 15.01.202).